

Міністерство освіти і науки України

**ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»**

Кафедра теоретичної і прикладної економіки

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ
ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВ»
для студентів денної та заочної форми навчання
напряму підготовки 076 – «Підприємництво, торгівля та біржова
діяльність»**

Івано-Франківськ – 2019

УДК 658 (075.8)
ББК 65.29
М 54

Методичні рекомендації для проведення практичних занять з дисципліни «Економіка підприємств» для студентів денної та заочної форми навчання напряму підготовки 076 – «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» / уклад. О. І. Ємець. – Івано-Франківськ : ЛІК, 2019. – 56 с.

Укладач: Ольга Іванівна Ємець

кандидат економічних наук

доцент кафедри теоретичної і прикладної економіки

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ДРУКУ РІШЕННЯМ
кафедри теоретичної і прикладної економіки
(протокол № 9 від «06» березня 2019 р.)

ВЧЕНОЇ РАДИ ЕКОНОМІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника»
(протокол № 6 від «18» квітня 2019 р.)

Рецензенти:

Михайлів Г.В. – к.е.н., доцент кафедри менеджменту і маркетингу ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Мигович Т.М. – к.е.н., доцент кафедри фінансів ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Методичні рекомендації для проведення практичних занять з дисципліни «Економіка підприємства» мають сприяти глибшому засвоєнню студентами теоретичного матеріалу, спонукають ґрунтовно вивчати законодавчі акти, статистичні щорічні видання, спеціальні наукові видання, у яких розглядаються теоретичні та практичні аспекти діяльності підприємств у сучасних умовах.

Наведено приклади розв'язування типових задач, за допомогою яких студент повинен здійснити аналіз основних техніко-економічних показників, самостійно виконати економічні розрахунки, виявити резерви виробництва і на цій основі обґрунтувати заходи щодо підвищення ефективності діяльності підприємства.

Зміст

Тема 1. Теорії підприємств і основи підприємництва	4
Тема 2. Види підприємств, їх організаційно-правові форми	5
Тема 3. Зовнішнє середовище господарювання підприємств	7
Тема 4. Структура та управління підприємством	9
Тема 5. Ринок і продукція	11
Тема 6. Планування діяльності підприємства	15
Тема 7. Персонал підприємства, продуктивність і оплата праці	17
Тема 8. Капітал підприємства	23
Тема 9. Інвестиції	31
Тема 10. Інноваційна діяльність	37
Тема 11. Техніко-технологічна база і виробнича потужність підприємства	39
Тема 12. Організація виробництва і забезпечення якості продукції	41
Тема 13. Витрати на виробництво та реалізацію продукції	44
Тема 14. Фінансово-економічні результати діяльності підприємства	48
Тема 15. Розвиток підприємств: сучасні моделі, трансформація та реструктуризація	50
Тема 16. Економічна безпека та антикризова діяльність	51
Програмові вимоги з дисципліни «Економіка підприємства»	52
Рекомендована література	56

Тема 1. Теорії підприємств і основи підприємництва

1. Основні ознаки підприємства:

- а) воно є юридичною особою;
- б) має закінчену систему обліку та звітності;
- в) має самостійний баланс;
- г) має розрахунковий рахунок у банку;
- д) має печатку з власною назвою;
- е) має товарний знак (марку) у вигляді певного терміну, символу, малюнка або їх комбінації. Такий фірмовий знак слугує для ідентифікації товарів або послуг продуцента та їх вирізнення від продукції (послуг) конкурентів на ринку.

2. Заповнити таблицю

Теорії та моделі підприємств

№ п/п	Назва теорії або моделі	Суть теорії або моделі
1.	<i>Інноваційна модель підприємництва</i>	Модель, яка виходить не із ресурсів, а із можливостей виробництва.
2.	<i>Класична модель підприємництва</i>	Модель, яка орієнтується на максимізацію віддачі наявних ресурсів.
3.	<i>Модель «механістичної конструкції»</i>	Підприємство розглядається як цілісний об'єкт, який залучає ресурси і використовує їх для виготовлення продукції.
4.	<i>Інституційна теорія.</i>	Модель побудована на визначенні підприємства як колективу людей. Головне положення моделі полягає в тому, що найважливішим фактором є людина.
5.	<i>Еволюційна теорія</i>	В цій моделі основою є теорія систем. Відповідно до цієї теорії підприємство розглядається як єдність його складових елементів, які безпосередньо зв'язані із зовнішнім середовищем.
6.	<i>Підприємницька теорія (модель балансу інтересів)</i>	Ця модель розглядає підприємство як суспільну організацію, в діяльності якої зацікавлені різні групи як всередині, так і зовні.

3. Визначити до якого виду теорій та моделей доцільно віднести суб'єкт господарювання, на якому працюєте Ви, ваші батьки, родичі чи друзі.

Тема 2. Види підприємств, їх організаційно-правові форми

1. Управління справами в господарських товариствах

№ п/п	Вид господарського товариства	Механізм управління товариством
1.	Акціонерне товариство	— вищим органом управління є загальні збори акціонерів — поточне керівництво акціонерним товариством здійснює виконавчий орган (правління) — контролюючими органами є рада акціонерного товариства (спостережна рада), ревізійна комісія
2.	Товариство з обмеженою та додатковою відповідальністю	— вищим органом управління є збори учасників — поточне керівництво здійснює виконавчий орган: колегіальний (дирекція) або одноосібний (директор) — контроль за діяльністю дирекції (директора) здійснюється ревізійною комісією
3.	Повне товариство	— управління справами здійснюється за загальною згодою всіх учасників — управління здійснюють повноважні учасники — кожен з учасників може діяти від імені повного товариства самостійно
4.	Командитне товариство	— управління справами товариства здійснюється тільки учасниками з повною відповідальністю — якщо є тільки один учасник з повною відповідальністю, то управління справами здійснюється цим учасником самостійно — вкладники не вправі брати участь в управлінні та веденні справи, а також перешкоджати діям учасників з повною відповідальністю
5.	Довірче товариство	— вищим органом товариства є збори учасників (довіrenих осіб)

2. Класифікація суб'єктів господарювання, які визначені у Господарському кодексі України відповідно до статті 55 наведено у таблиці.

Категорії суб'єктів господарювання		Малі		Середні	Великі
		мікропідприємства	суб'єкт малого підприємництва		
Критерії класифікації	Середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік, осіб	≤ 10	≤ 50	50-250	≥ 250
	Обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за рік, млн. євро. в еквіваленті за середньорічним курсом НБУ	≤ 2	≤ 10	10-50	≥ 50

3. Визначити до якого виду належить суб'єкт господарювання, на якому працюєте Ви, ваші батьки, родичі чи друзі за наступними критеріями:

Тема 3. Зовнішнє середовище господарювання підприємств

1. Провести PEST-аналіз факторів макросередовища підприємства, на якому працюють ваші батьки, родичі чи друзі.

PEST-аналіз

Політика	P	Економіка	E
1. Урядова стабільність 2. Зміна законодавства 3. Державний вплив на галузі, включаючи частку держвласності 4. Державне регулювання конкуренції в галузі 5. Податкова політика		1. Загальна характеристика економічної ситуації (підйом, стабілізація, спад) 2. Курс національної валюти й ставка рефінансування 3. Рівень інфляції 4. Рівень безробіття 5. Ціни на енергоресурси	
Соціум	S	Технологія	T
1. Демографічні зміни 2. Зміна структури доходів 3. Відношення до праці й відпочинку 4. Соціальна мобільність населення 5. Активність споживачів		1. Державна технічна політика 2. Значимі тенденції в області НІОКР 3. Нові продукти (швидкість відновлення й освоєння нових технологій) 4. Нові патенти	

PEST-аналіз суб'єкта господарювання

Політика	P	Економіка	E
Соціум	S	Технологія	T

2. На основі даних про підприємство, на якому працюють ваші батьки, родичі чи друзі побудувати SWOT-таблицю.

SWOT-аналіз

Внутрішнє середовище	Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відносно невеликий штат організації. 2. Молодий і перспективний колектив. 3. Гнучка політика керівництва. 4. Порівняно недорогі початкові матеріали. 5. Хороша репутація у клієнтів. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Брак власного устаткування. 2. Брак власної робочої сили. 3. Невеликий офіс. 4. Відсутність єдиного цеху. 5. Додаткові транспортні витрати. 6. Недостатньо високий прибуток.
Зовнішнє середовище	Можливості (O)	Загрози (T)
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розширення виробничої лінії. 2. Вихід на нові ринки. 3. Налагодження роботи з постачальниками інших регіонів. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Поява нових конкурентів. 2. Збільшення цін на матеріали. 3. Зростаючий конкурентний тиск. 4. Зниження репутації. 5. Банкрутство.

SWOT-аналіз суб'єкта господарювання

Внутрішнє середовище	Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
Зовнішнє середовище	Можливості (O)	Загрози (T)

Тема 4. Структура та управління підприємством

1. Скласти загальну, виробничу й організаційну структуру підприємства (установи, організації) на якому працюють ваші батьки чи родичі.

2. Визначити до якого виду організаційних структур управління воно належить.

3. Охарактеризувати діючу організаційну структуру підприємства, визначити її тип та вказати переваги і недоліки такої структури. Представити схему організаційної структури управління.

4. Організаційні структури управління: переваги і недоліки.

Лінійна

Переваги	Недоліки
<ol style="list-style-type: none"> 1. Встановлення чітких і простих зв'язків між підрозділами. 2. Єдність і чіткість розпоряджень. 3. Узгодженість дій виконавців. 4. Підвищення відповідальності керівника за результати діяльності очолюваного підрозділу. 5. Оперативність у прийнятті рішень. 6. Отримання виконавцями пов'язаних між собою розпоряджень і завдань, забезпечених ресурсами. 7. Особиста відповідальність керівника за кінцеві результати діяльності свого підрозділу. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Високі вимоги до керівника, який повинен мати різнобічні знання і досвід з усіх функцій управління та сфер діяльності, що, в свою чергу, обмежує його можливості щодо ефективного управління організацією. 2. Перевантаження інформацією, великий потік документації, безліч контактів з підлеглими, вищими та суміжними організаціями. 3. Відсутність спеціалістів з окремих функцій управління. 4. Невідповідність зростаючим вимогам сучасного виробництва.

Функціональна

Переваги	Недоліки
<ol style="list-style-type: none"> 1. Висока компетентність спеціалістів, які відповідають за здійснення конкретних функцій. 2. Відповідність структури обраній стратегії діяльності підприємства. 3. Поєднання принципу спеціалізації управління з принципом єдності керівництва. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Недостатня гнучкість при вирішенні нових завдань. 2. Ускладнена координація діяльності функціональних підрозділів з упровадження нових програм. 3. Ускладнена реалізація внутрішньовиробничих конструкторських і технологічних новацій без залучення керівників вищої ланки. 4. Надмірний розвиток вертикальної складової системи управління.

Лінійно-функціональна

Переваги	Недоліки
<ol style="list-style-type: none"> 1. Створення дієвих засобів децентралізації влади. 2. Чітка система звітування менеджерів підрозділів за прибутки (збитки). 3. Здатність швидко реагувати на зміну умов конкуренції, технології, попиту. 4. Поліпшення координації робіт. 5. Наявність можливостей для підготовки менеджерів стратегічного рівня. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дублювання функцій на рівні корпорації і підрозділу. 2. Збільшення витрат на утримання персоналу. 3. Проблематичність встановлення оптимального рівня децентралізації. 4. Наявність випадків надмірної конкуренції між підрозділами за ресурси.

Продуктова

Переваги	Недоліки
<ol style="list-style-type: none"> 1. Створення дієвих засобів децентралізації влади. 2. Чітка система звітування менеджерів підрозділів за прибутки (збитки). 3. Здатність швидко реагувати на зміну умов конкуренції, технології, попиту. 4. Поліпшення координації робіт. 5. Наявність можливостей для підготовки менеджерів стратегічного рівня. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дублювання функцій на рівні корпорації і підрозділу. 2. Збільшення витрат на утримання персоналу. 3. Проблематичність встановлення оптимального рівня децентралізації. 4. Наявність випадків надмірної конкуренції між підрозділами за ресурси.

Регіональна

Переваги	Недоліки
<ol style="list-style-type: none"> 1. Створення можливостей пристосування стратегії до потреб кожного ринку. 2. Перенесення відповідальності за прибутки на нижчі рівні управління. 3. Поліпшення функціональної координації всередині цільового ринку. 4. Наявність можливостей для підготовки менеджерів стратегічного рівня. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Проблематичність підтримки загального іміджу в умовах достатньої стратегічної свободи. 2. Збільшення кількості рівнів управління. 3. Можливість дублювання функцій на стратегічному і місцевому рівнях. 4. Проблематичність формування єдиної політики. 5. Труднощі в координації діяльності.

Матрична

Переваги	Недоліки
<ol style="list-style-type: none"> 1. Достатня увага кожному із стратегічних пріоритетів. 2. Можливість одночасного впровадження різних типів стратегічної ініціативи. 3. Створення сприятливих передумов для прийняття конструктивних і своєчасних рішень. 4. Заохочення кооперування споріднених видів діяльності. 5. Висока ефективність діяльності управлінського апарату. 6. Чіткий розподіл функцій управління між керівниками проектних груп та функціональних підрозділів. 7. Забезпечення гнучкості та оперативності управління ресурсами при виконанні різних програм в межах підприємства. 8. Скорочення строків створення нової техніки і технології, зменшення вартості робіт, підвищення якості створюваних технічних систем. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Можливість втрат часу на забезпечення ефективних комунікацій. 2. Труднощі в утриманні балансу між різними гілками влади. 3. Неможливість оперативного вирішення проблем через необхідність досягнення консенсусу між різними управлінськими світоглядами. 4. Сприяння розвитку організаційної бюрократії. 5. Непропорційність залучення до трудової діяльності промислово-виробничого персоналу підприємства та можливість виникнення конфлікту інтересів.

Конгломеративна

Переваги	Недоліки
<ol style="list-style-type: none"> 1. Високий рівень децентралізації влади. 2. Можливість швидкої диверсифікації з мінімальним порушенням існуючих у конгломераті зв'язків. 3. Мінімальна організаційно-економічна залежність між підприємствами, що входять до складу конгломерату. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Неможливість дотримання загального іміджу в умовах достатньої стратегічної свободи. 2. Зменшення ефективності діяльності конгломерату через структурну відокремленість підрозділів.

Тема 5. Ринок і продукція

Задача 1. Обчислити обсяг товарної, валової, реалізованої і чистої продукції на основі наступних даних, які наведені в таблиці:

№ п/п	Показник	Значення показника у розрахунковому році
1.	Випуск продукції у натуральному вимірі (штук): ➤ Чайник електричний ➤ Міксер електричний	650 900
2.	Відпускна ціна у грн.: ➤ Чайник електричний ➤ Міксер електричний	1000 1600
3.	Обсяг напівфабрикатів власного виробництва (тис.грн.) з них для власних потреб, тис.грн.	2200 1200
4.	Виробничі послуги, (тис.грн.) з них для власних потреб, (%)	3000 45
5.	Залишки нереалізованої продукції, (тис.грн.): на початок року (кінець звітнього періоду) на кінець року (початок звітнього періоду)	800 500
6.	Залишки незавершеного виробництва, (тис.грн.) на початок року (кінець звітнього періоду) на кінець року (початок звітнього періоду)	1200 900
7.	Вартість сировини та матеріалів замовника (тис.грн.)	200
8.	Матеріальні та прирівняні до них витрати, (тис.грн.)	12,6

Методичні пояснення щодо виконання задачі 1.

1. Визначте **обсяг товарної продукції** (умовно-чистої), який характеризує обсяг продукції виробленої на підприємстві і призначеної для продажу. Він визначається за формулою:

$$ТП = \sum_{i=1}^n N_i \cdot Ц_i + P$$

де ТП – товарна продукція;

N_i – обсяг продукції і-го виду, призначеної для продажу, в натуральних одиницях;

$Ц_i$ – ціна і-го виду продукції;

n – кількість видів продукції в розширеній номенклатурі та асортименті;

P – вартість виробничих робіт (послуг), виконаних на сторону.

2. Визначте **валову продукцію** (нормативно-чисту), яка характеризує обсяг продукції, виробленої на підприємстві незалежно від стадії готовності та обчислюється за такою формулою:

$$ВП = ТП + (НЗВ_k - НЗВ_n) + (I_k - I_n),$$

де ВП – валова продукція;

ТП – товарна продукція;

НЗВ_к та НЗВ_п – незавершене виробництво на кінець та початок звітного періоду;

I_к та I_п – вартість інструментів та інвентарю, виробленого для власних потреб на кінець та початок звітного періоду.

3. Визначте **реалізовану продукцію** (валовий оборот) – це продукція за яку підприємство отримало гроші. Вона визначається за формулою:

$$РП = ТП - (З_k - З_n) - (T_k - T_n),$$

де РП – реалізована продукція;

ТП – товарна продукція;

З_к, З_п – залишки невідвантаженої продукції на складі на кінець та початок звітного періоду відповідно;

T_к, T_п – вартість продукції відвантаженої споживачам, термін оплати яких не став, на кінець та початок звітного періоду відповідно.

4. Визначте **чисту продукцію** (внутрішньозаводський оборот), яка розраховується, як різниця між валовою продукцією і матеріальними витратами та амортизаційними відрахуваннями:

$$ЧП = ВП - (МВ + А)$$

де ЧП – чиста продукція;

ВП – валова продукція;

МВ – матеріальні витрати;

А – амортизаційні відрахування.

5. Напишіть у відповіді до задачі висновки.

Розв'язок до задачі 1.

1. Визначимо **обсяг товарної продукції** за формулою (усі цифри в тис.грн. підставляємо у формули):

$$ТП = \sum_{i=1}^n N_i \cdot Ц_i + P$$

$$ТП = 650 \cdot 1 + 900 \cdot 1,6 + (2200 - 1200) + 3000 \cdot 0,55 = 4740 \text{ тис. грн.}$$

2. Визначимо **обсяг валової продукції** за формулою:

$$ВП = ТП + (НЗВ_k - НЗВ_n) + (I_k - I_n),$$

$$ВП = 4740 + (1200 - 900) + 200 + 1200 + 3000 * 0,45 = 4740 + 300 + 200 + 1200 + 1350 = 7790 \text{ тис. грн.}$$

3. Визначимо *обсяг реалізованої продукції* за формулою:

$$РП = ТП - (З_k - З_n) - (Т_k - Т_n),$$

$$РП = 4740 - (800 - 500) = 4440 \text{ тис. грн.}$$

4. Визначимо *обсяг чистої продукції* за формулою:

$$ЧП = ВП - (МВ + А)$$

$$ЧП = 7790 - 12,6 = 7777,4 \text{ тис. грн.}$$

Відповідь: обсяг товарної продукції 4740 тис. грн., обсяг валової продукції 7790 тис. грн., обсяг реалізованої продукції 4440 тис. грн., обсяг чистої продукції 7777,4 тис. грн.

Задача 2. Обчислити обсяг товарної, валової, реалізованої і чистої продукції на основі наступних даних, які наведені в таблиці (N – порядковий номер прізвища студента у журналі):

№ п/п	Показник	Значення показника у розрахунковому році
1.	Випуск продукції у натуральному вимірі (тис. штук)	
	* Ручка кулькова	50
	* Коректор	80
2.	Відпускна ціна у грн.	
	* Ручка кулькова	5*N
	* Коректор	10*N
3.	Обсяг напівфабрикатів власного виробництва (тис. грн.)	120
	з них для власних потреб, тис. грн.	90
4.	Виробничі послуги, (тис. грн.)	160
	з них для власних потреб, (%)	40
5.	Залишки нереалізованої продукції, (тис. грн.):	
	на початок року (кінець звітнього періоду)	40
	на кінець року (початок звітнього періоду)	55
6.	Залишки незавершеного виробництва, (тис. грн.)	
	на початок року (кінець звітнього періоду)	60
	на кінець року (початок звітнього періоду)	70
7.	Вартість сировини та матеріалів замовника (тис. грн.)	25

8.	Матеріальні та порівняні до них витрати, (тис. грн.)	110
----	--	-----

Тема 6. Планування діяльності підприємства

Задача 3. Розрахувати чисельність робітників, необхідних для виконання виробничої програми трудомісткістю 336350 нормо–годин. Відомо, що режим роботи однозмінний у п'ятиденному робочому тижні, тривалість зміни 8 год. Явочне число днів виходу на роботу 229 днів/рік. Середній відсоток виконання норм заплановано на рівні 110%.

Методичні пояснення щодо виконання задачі 3

1. Розрахуйте необхідну чисельність працівників підприємства *за трудомісткістю виробничої програми* за допомогою формули (із заокругленням до цілого числа):

$$Ч_{op} = \frac{\sum_{i=1}^n N_i \cdot t_i}{\Phi_{рч} \cdot K_{ви}}$$

$Ч_{op}$ – чисельність основних робітників;

N_i – річна виробнича програма випуску i -го виробу в натуральному виразі;

t_i – планова трудомісткість одиниці продукції i -го виду в нормо годин;

$\Phi_{рч}$ – фонд робочого часу одного робітника в годинах (дійсний, ефективний);

$K_{ви}$ – коефіцієнт виконання норм;

n – кількість найменування виробів.

2. Напишіть у відповіді до задачі висновки.

Розв'язок задачі 3

Розрахуємо необхідну чисельність працівників підприємства *за трудомісткістю виробничої програми* за допомогою формули:

$$Ч_{op} = \frac{\sum_{i=1}^n N_i \cdot t_i}{\Phi_{рч} \cdot K_{ви}}$$

$\Phi_{рч}$ = явочне число днів виходу на роботу* тривалість зміни *кількість змін;

$Ч_{op} = 336350 / (229*8*1,1) = 336350 / (1832*1,1) = 336350 / 2015,2 = 167$ осіб.

Відповідь: для виконання виробничої програми необхідно залучити основних робітників у кількості 167 осіб.

Задача 4. Розрахувати чисельність робітників, необхідних для виконання річного обсягу виробництва 900 тис. шт., трудомісткість виробу 0,35 нормо-годин. Відомо, що тривалість зміни 8 год. при однозмінному режимі роботи. Явочне число днів виходу на роботу 220 днів/рік. Середній відсоток виконання норм заплановано на рівні $100\% + N\%$ (N – порядковий номер прізвища студента у журналі).

Тема 7. Персонал підприємства, продуктивність і оплата праці

1. Використовуючи національний класифікатор України ДК003:2010 «Класифікатор професій» Наказ Держспоживстандарт України від 28.07.2010 № 327 http://hrliga.com/index.php?module=norm_base&op=view&id=433; <http://buhgalter911.com/Res/Spravochniki/KlassifikProfessiy.aspx>

- 1) заповнити дані таблиці про батьків чи родичів,
- 2) виписати для себе 5 майбутніх професійних назв робіт за кодами професій.

Показчик професійних назв робіт за кодами професій

№ п/п	Код класифікатора професій	Професійна назва роботи
1.	2310.1	Доцент
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		

2. Скласти штатний розпис випускної кафедри за даними, які оприлюднені на сайті факультету, на якому ви навчаєтесь. Інформацію для таблиці потрібно взяти з сайту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» <http://www.pu.if.ua/uk/shtatnyi-rozpis-universytetu>.

ШТАТНИЙ РОЗПИС КАФЕДРИ _____

№ з/п	Назва посади	Кількість штатних одиниць	Тарифний розряд	Оклад по ЄТС, грн.	Надбавки та доплати, грн..	Фонд заробітної плати на місяць, грн..	Фонд заробітної плати на рік, грн.
1.	Декан	1	21	4285	4628	8913	106956
2.							
3.							
	<i>Разом</i>		-	-	-		

Задача 5. Скласти баланс робочого часу одного середньооблікового працівника за рік, якщо відомо, що режим роботи однозмінний у п'ятиденному робочому тижні. Цілоденні невиходи на роботу становлять: чергові відпустки – 28 днів; відпустки на навчання – 21 день; через хворобу – 9 днів, прогули – 2 дні.

Методичні пояснення щодо виконання задачі 5.

1. Баланс робочого часу – система показників, які характеризують рівень використання персоналом підприємства робочого часу відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку за певний календарний період (місяць, квартал, рік).

Зобразіть Баланс робочого часу вигляді таблиці:

Баланс робочого часу

№ п/п	Показник	Методика розрахунку	Дні	Години
1.	Календарний фонд, днів	Кількість календарних днів у році		
2.	Вихідні та святкові дні, днів	Кількість вихідних та святкових днів у році		
3.	Номінальний фонд робочого часу, днів	Пункт 1 – пункт 2		
4.	Цілоденні невиходи, днів у тому числі:	Кількість днів відсутності працівника на роботі (сума пунктів 4 а, 4б, 4 в, 4 г, 4 д, 4 е)		
4 а)	чергові відпустки			
4 б)	додаткові відпустки на навчання			
4 в)	виконання державних обов'язків			
4 г)	декретні відпустки			
4 д)	невиходи через хворобу			
4 е)	прогули			
5.	Явочне число днів виходу на роботу	Пункт 3 – пункт 4		
6.	Номінальна тривалість робочої зміни, год.	Згідно графіку	–	
7.	Скорочення тривалості робочої зміни, год. у тому числі:	Згідно закону (сума пунктів 7 а, 7б)	–	

7 а)	підлітків	Згідно закону	—	
7 б)	матерів-годувальниць	Згідно закону	—	
8.	Фактична тривалість робочої зміни, год.	Пункт 6 – пункт 7	—	
9.	Дійсний (ефективний, корисний) фонд робочого часу, днів/рік; год./рік	Пункт 5*пункт 8		

2. Міністерство соціальної політики України своїм листом N10196/0/14–14/13 встановило порядок розрахунку норми тривалості робочого часу на підприємстві у 2015 році.

За допомогою цих норм, які наведені нижче заповніть таблицю Баланс робочого часу.

**Розрахунок норми тривалості робочого часу на 2015 рік
при П'ЯТИДЕННОМУ робочому тижні з ДВОМА ВИХІДНИМИ днями у СУБОТУ та НЕДІЛЮ**
при однаковій тривалості часу роботи за день упродовж робочого тижня
та відповідним зменшенням тривалості роботи напередодні святкових та неробочих днів

Кількість днів	Січень	Лютий	Березень	Трав.	Квітень	Травень	Червень	Липець	Горб.	Листопад	Серепень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень	IV кв.	II кв.	2015 рік	
- календарних	31	28	31	90	30	31	30	91	181	31	31	30	92	31	30	31	92	184	365
- святкових і неробочих (у дужках – числа місяця)	2	—	1	3	1	4	1	6	9	—	1	—	1	—	—	—	—	1	18
- для розрахунку відпускних	29	28	30	87	29	27	29	85	172	31	30	30	91	31	30	31	92	183	355
- вихідних	9	8	9	26	8	9	9	26	52	8	10	8	26	9	9	8	26	52	104
- робота в які не проводиться	11	8	10	29	9	13	10	32	61	8	11	8	27	9	9	8	26	53	114
- робочих	20	20	21	61	21	18	20	59	120	23	20	22	65	22	21	23	66	131	251
- в які тривалість робочого дня (місяці)	1	—	—	1	1	1	—	2	3	—	—	—	—	—	1	1	1	1	4
- при 40-годинному робочому тижні зменшується на одну годину (у дужках – числа місяця)	(8)				(30)	(8)									(31)				

Місячна норма робочих годин за умов різної тривалості робочого тижня

Тривалість робочого тижня	Січень	Лютий	Березень	Трав.	Квітень	Травень	Червень	Липець	Горб.	Листопад	Серепень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень	IV кв.	II кв.	2015 рік	
- 40 год.	159,0	160,0	168,0	487,0	167,0	143,0	160,0	470,0	957,0	184,0	160,0	176,0	520,0	176,0	168,0	183,0	527,0	1047,0	2084,0
- 39 год.	136,0	136,0	163,8	475,8	163,8	140,4	136,0	460,2	936,0	179,4	136,0	171,6	507,0	171,6	163,8	179,4	514,8	1021,8	1957,8
- 38,5 год.	134,0	134,0	161,7	469,7	161,7	138,6	134,0	454,3	924,0	177,1	134,0	169,4	501,5	169,4	161,7	177,1	508,2	1008,7	1932,7
- 36 год.	144,0	144,0	151,2	439,2	151,2	129,6	144,0	424,8	864,0	165,6	144,0	158,4	468,0	158,4	151,2	165,6	475,2	943,2	1887,2
- 33 год.	132,0	132,0	138,6	402,6	138,6	118,8	132,0	389,4	792,0	131,8	132,0	145,2	429,0	145,2	138,6	151,8	435,6	864,6	1856,6
- 30 год.	120,0	120,0	126,0	366,0	126,0	108,0	120,0	354,0	720,0	138,0	120,0	132,0	390,0	132,0	126,0	138,0	396,0	796,0	1596,0
- 25 год.	100,0	100,0	105,0	305,0	105,0	90,0	100,0	295,0	600,0	115,0	100,0	110,0	325,0	110,0	105,0	115,0	330,0	655,0	1255,0
- 24 год.	96,0	96,0	108,8	292,8	108,8	86,4	96,0	283,2	576,0	110,4	96,0	105,6	312,0	105,6	108,8	110,4	316,8	628,8	1264,8
- 20 год.	80,0	80,0	84,0	244,0	84,0	72,0	80,0	236,0	480,0	92,0	80,0	88,0	260,0	88,0	84,0	92,0	264,0	524,0	1064,0
- 18 год.	72,0	72,0	75,8	219,6	75,8	64,8	72,0	212,8	432,0	82,8	72,0	79,2	234,0	79,2	75,8	82,8	237,6	471,6	963,6

© HRzone Україна - <http://hrzone-ukraine.blogspot.com>

3. Напишіть у відповіді до задачі висновки.

Розв'язок задачі 5.

Баланс робочого часу

№ п/п	Показник	Методика розрахунку	Дні	Години
1.	Календарний фонд, днів	Кількість календарних днів у році	365	2920
2.	Вихідні та святкові дні, днів	Кількість вихідних та святкових днів у році	114	912

3.	Номінальний фонд робочого часу, днів	Пункт 1 – пункт 2	251	2008
4.	Цілоденні невиходи, днів у тому числі:	Кількість днів відсутності працівника на роботі (сума пунктів 4 а, 4б, 4 в, 4 г, 4 д, 4 е)	60	480
4 а)	чергові відпустки		28	224
4 б)	додаткові відпустки на навчання		21	168
4 в)	виконання державних обов'язків			
4 г)	декретні відпустки			
4 д)	невиходи через хворобу		9	72
4 е)	Прогули		2	16
5.	Явочне число днів виходу на роботу	Пункт 3 – пункт 4	191	1528
6.	Номінальна тривалість робочої зміни, год.	Згідно графіку	–	8
7.	Скорочення тривалості робочої зміни, год. у тому числі:	Згідно закону (сума пунктів 7 а, 7б)	–	
7 а)	Підлітків	Згідно закону	–	
7 б)	матерів-годувальниць	Згідно закону	–	
8.	Фактична тривалість робочої зміни, год.	Пункт 6 – пункт 7	–	8
9.	Дійсний (ефективний, корисний) фонд робочого часу, днів/рік; год./рік	Пункт 5*пункт 8	191	1528

Відповідь: Дійсний (ефективний, корисний) фонд робочого часу працівника, 191 днів/рік; 1528 год./рік.

Задача 6. Скласти баланс робочого часу одного середньооблікового працівника за нормами тривалості робочого часу на поточний рік, якщо відомо, що режим роботи однозмінний у п'ятиденному робочому тижні. Згідно з законом встановлена скорочена тривалість робочої зміни на 0,1 год. для матерів-годувальниць. Цілоденні невиходи на роботу становлять: чергові відпустки – N днів (N – порядковий номер прізвища студента у журналі); декретна відпустка – 126 днів.

Задача 7. Розрахувати показники руху персоналу підприємства, кадровий склад якого характеризується наступними даними: а) середньооблікова чисельність працівників за рік – 2600 осіб; б) прийнято на роботу протягом року – 480 осіб; в) звільнилось протягом року: у зв'язку з виходом на пенсію, в

армію, у декретну відпустку, при направленні на навчання, за станом здоров'я, за скороченням штатів – 138 осіб; за власним бажанням – 214 осіб; за прогули та інші порушення трудової дисципліни – 28 осіб.

Методичні пояснення щодо виконання задачі 7.

1. Розрахуйте такі показники руху персоналу підприємства (із заокругленням до сотих):

Коефіцієнт обороту кадрів з прийняття (K_n) = $Ч_n / Ч_{сер}$, відношення кількості прийнятих працівників в організацію за певний період до середньооблікової кількості працівників за відповідний період.

Коефіцієнт обороту кадрів зі звільнення (K_z) = $Ч_z / Ч_{сер}$, відношення кількості звільнених працівників з організації за певний період до середньооблікової кількості працівників за відповідний період.

Коефіцієнт загального обороту кадрів ($K_{з.о}$) = $(Ч_n + Ч_z) / Ч_{сер}$ або $(K_{з.о}) = (K_n) + (K_z)$, відношення загальної кількості прийнятих та звільнених працівників за певний період до середньооблікової кількості працівників за відповідний період.

Коефіцієнт плинності кадрів ($K_{н.к}$) = $(Ч_z - Ч_{н.з}) / Ч_{сер}$, відношення кількості працівників, що звільнилися з організації протягом певного періоду за мінусом неменше звільнених (у зв'язку з виходом на пенсію, в армію, у декретну відпустку, при направленні на навчання, за станом здоров'я, за скороченням штатів) до середньооблікової кількості працівників за відповідний період.

Якщо: $K_{н.к} < 0,1$ – плинність кадрів на підприємстві є низькою;

$0,1 \leq K_{н.к} \leq 0,2$ – плинність кадрів на підприємстві середня;

$K_{н.к} > 0,2$ – плинність кадрів на підприємстві є високою;

Коефіцієнт співвідношення прийнятих і звільнених працівників ($K_{с.н.з}$) = $Ч_n / Ч_z$, відношення кількості прийнятих працівників за певний період до кількості звільнених працівників за відповідний період.

Коефіцієнт адаптації ($K_{ад}$) = $Ч_n - Ч_z$, різниця між чисельністю прийнятих працівників за певний період та чисельністю звільнених за відповідний період.

2. Напишіть у відповіді до задачі висновки.

Розв'язок задачі 7

Розрахуємо такі показники руху персоналу підприємства (із заокругленням до сотих):

1. Коефіцієнт обороту кадрів з прийняття (K_n) = $Ч_n / Ч_{сер}$

$$K_n = 480 / 2600 = 0,18 \text{ (або 18\%)}$$

2. Коефіцієнт обороту кадрів зі звільнення (K_z) = $Ч_z / Ч_{сер}$

$$K_z = (138+214+28) / 2600 = 380 / 2600 = 0,15 \text{ (або 15\%)}$$

3. Коефіцієнт загального обороту кадрів ($K_{з.о}$) = $(Ч_n + Ч_z) / Ч_{сер}$

$$K_{з.о} = (480 + 380) / 2600 = 860 / 2600 = 0,33 \text{ (або 33\%)}$$

або $K_{з.о} = (K_n) + (K_z)$

$$K_{з.о} = 0,18 + 0,15 = 0,33 \text{ (або 33\%)}$$

4. Коефіцієнт плинності кадрів ($K_{п.к}$) = $(Ч_z - Ч_{н.з}) / Ч_{сер}$

$$K_{п.к} = (380 - 138) / 2600 = 242 / 2600 = 0,09 \text{ (або 9\%)}$$

Оскільки $K_{п.к} < 0,1$ – плинність кадрів на підприємстві є низькою.

5. Коефіцієнт співвідношення прийнятих і звільнених працівників

($K_{с.н.з}$) = $Ч_n / Ч_z$

$$K_{с.н.з} = 480 / 380 = 1,26$$

6. Коефіцієнт адаптації ($K_{ад}$) = $Ч_n - Ч_z$

$$K_{ад} = 480 - 380 = +10$$

Відповідь: розраховані показники руху персоналу свідчать про те, що плинність кадрів на підприємстві є низькою.

Задача 8. Розрахувати показники руху персоналу підприємства, кадровий склад якого характеризується наступними даними: а) середньооблікова чисельність працівників за рік – 200 осіб; б) прийнято на роботу протягом року – N осіб (N – порядковий номер прізвища студента у журналі); в) звільнилось протягом року: за власним бажанням – 10 осіб; за прогули та інші порушення трудової дисципліни – 2 особи, у зв'язку з скороченням штатів – 8 осіб.

Тема 8. Капітал підприємства

Задача 9. Визначити загальний коефіцієнт зношення верстата, введеного в експлуатацію в січні 2013 року, якщо його первісна вартість дорівнює 30 тис. грн., вартість чергового капітального ремонту – 12 тис. грн., а середньорічний приріст продуктивності праці в країні дорівнює 4%.

Методичні пояснення щодо виконання задачі 9.

1 Визначте *коефіцієнт фізичного зношення* верстата за формулою:

$$K_{\phi 3} = \frac{B_K}{B_{\Pi}},$$

де B_K – вартість капремонтів верстата від початку служби;
 B_{Π} – початкова (первісна) вартість верстата,

2. Розрахуйте *відновну вартість* верстата за формулою:

$$B_B = \frac{B_{\Pi}}{\left(1 + \frac{\Delta\P\%}{100\%}\right)^T},$$

де B_{Π} – початкова (первісна) вартість верстата;
 $\Delta\P$ – приріст продуктивності праці в країні;
 T – термін експлуатації верстата ($T=4$ роки; з 2013 р. до 2016 р.),

3. Визначте *коефіцієнт морального зношення* верстата за формулою:

$$K_{M3} = \frac{B_{\Pi} - B_B}{B_{\Pi}},$$

де B_{Π} – початкова (первісна) вартість верстата;
 B_B – відновна вартість верстата;

4. Визначте *загальний коефіцієнт зношення* верстата за формулою:

$$K_{33} = 1 - (1 - K_{\phi 3}) \times (1 - K_{M3}),$$

5. Напишіть у відповіді до задачі висновки.

Розв'язок задачі 9.

1 Визначимо *коефіцієнт фізичного зношення* верстата за формулою:

$$K_{\phi 3} = \frac{B_K}{B_{\Pi}},$$

$$K_{\phi 3} = 12000 / 30000 = 0,4$$

2. Розрахуємо *відновну вартість* верстата за формулою:

$$B_B = \frac{B_{\Pi}}{\left(1 + \frac{\Delta\Pi\%}{100\%}\right)^T},$$

$$B_B = \frac{30000}{\left(1 + \frac{4\%}{100\%}\right)^4} = 30000 / 1,17 = 25641 \text{ грн.}$$

3. Визначимо **коефіцієнт морального зношення** верстата за формулою:

$$K_{МЗ} = \frac{B_{\Pi} - B_B}{B_{\Pi}},$$

$$K_{МЗ} = \frac{30000 - 25641}{30000} = 4359 / 30000 = 0,15$$

4. Визначимо **загальний коефіцієнт зношення** верстата за формулою:

$$K_{ЗЗ} = 1 - (1 - K_{ФЗ}) \times (1 - K_{МЗ}),$$

$$K_{ЗЗ} = 1 - (1 - 0,4) \times (1 - 0,15) = 1 - (0,6 * 0,85) = 1 - 0,51 = 0,49$$

Відповідь: загальний коефіцієнт зношення верстата 49%.

Задача 10. Визначити загальний коефіцієнт зношення комп'ютера, введеного в експлуатацію в січні 2015 року, якщо його первісна вартість дорівнює 10 тис. грн., вартість чергового капітального ремонту – 2 тис. грн., а середньорічний приріст продуктивності праці в країні дорівнює N % (N – порядковий номер прізвища студента у журналі).

Задача 11. Розрахувати показники руху основних фондів, якщо їх вартість на початок року становила 102000 тис. грн., протягом року надійшло 2100 тис. грн. основних фондів та вибуло 800 тис. грн. основних фондів.

Методичні пояснення щодо виконання задачі 11.

1. Визначте **вартість основних фондів на кінець року** (Φ_K) за формулою:

$$\Phi_K = \Phi_{\Pi} + \sum \Phi_{ВВ} - \sum \Phi_{ВИБ},$$

де Φ_K – вартість основних фондів на кінець року, грн.;

Φ_{Π} – вартість основних фондів на початок звітного року, грн.;

$\Phi_{ВВ}$ – вартість основних фондів, введених в експлуатацію, грн.;

$\Phi_{ВИБ}$ – вартість основних фондів, які вибули з експлуатації, грн.

2. Визначте річний **приріст основних фондів** ($\Delta\Phi_P$) за формулою:

$$\Delta\Phi_P = \Phi_K - \Phi_{\Pi}$$

де $\Delta\Phi_P$ – приріст основних фондів, грн.;

Φ_K – вартість основних фондів на кінець року, грн.;

Φ_{II} – вартість основних фондів на початок звітного року, грн.

3. Визначте **коефіцієнт зростання основних фондів** ($K_{ЗР}$) за формулою:

$$K_{ЗР} = \frac{\Phi_K}{\Phi_{II}} \cdot 100\%$$

де $K_{ЗР}$ – коефіцієнт зростання основних фондів;

Φ_K – вартість основних фондів на кінець року, грн.;

Φ_{II} – вартість основних фондів на початок звітного року, грн.

4. Визначте **температурний приросту основних фондів** ($T_{ПР}$) за формулою:

$$T_{ПР} = \frac{\Delta\Phi_P}{\Phi_{II}} \cdot 100\%$$

де $T_{ПР}$ – темп приросту основних фондів;

$\Delta\Phi_P$ – приріст основних фондів, грн.;

Φ_{II} – вартість основних фондів на початок звітного року, грн.

5. Визначте **коефіцієнт відновлення основних фондів** ($K_{ВД}$) за формулою:

$$K_{ВД} = \frac{\Phi_{ВВ}}{\Phi_K} \cdot 100\%$$

$K_{ВД}$ – коефіцієнт відновлення основних фондів;

$\Phi_{ВВ}$ – вартість основних фондів, введених в експлуатацію, грн.;

Φ_K – вартість основних фондів на кінець року, грн.

6. Визначте **коефіцієнт вибуття основних фондів** ($K_{ВИБ}$) за формулою:

$$K_{ВИБ} = \frac{\Phi_{ВИБ}}{\Phi_{II}} \cdot 100\%$$

де $K_{ВИБ}$ – коефіцієнт вибуття основних фондів;

$\Phi_{ВИБ}$ – вартість основних фондів, які вибули з експлуатації, грн.

Φ_{II} – вартість основних фондів на початок звітного року, грн.

7. Визначте **термін оновлення основних фондів** ($T_{ОН}$) за формулою:

$$T_{ОН} = \frac{100\%}{K_{ВД} - K_{ВИБ}}$$

де $T_{ОН}$ – термін оновлення основних фондів;

$K_{ВД}$ – коефіцієнт відновлення основних фондів;

$K_{ВИБ}$ – коефіцієнт вибуття основних фондів.

8. Визначте **коефіцієнт заміни (простого відтворення) основних фондів** ($K_{ПР.ОН.}$) за формулою:

$$K_{ПР.ОН.} = \frac{\Phi_{ВИБ.}}{\Phi_{ВВ}} \cdot 100\%$$

$K_{ПР.ОН.}$ – коефіцієнт заміни (простого відтворення) основних фондів;

$\Phi_{ВИБ.}$ – вартість основних фондів, які вибули з експлуатації, грн.

$\Phi_{ВВ}$ – вартість основних фондів, введених в експлуатацію, грн.

9. Визначте **коефіцієнт розширеного відтворення основних фондів** ($K_{РОЗ.ОН.}$) за формулою:

$$K_{РОЗ.ОН.} = \frac{\Delta\Phi_P}{\Phi_{ВВ}} \cdot 100\%$$

де $K_{РОЗ.ОН.}$ – коефіцієнт розширеного відтворення основних фондів;

$\Delta\Phi_P$ – приріст основних фондів, грн.;

$\Phi_{ВВ}$ – вартість основних фондів, введених в експлуатацію, грн.

10. Напишіть у відповіді до задачі висновки.

Розв'язок задачі 11

1. Визначимо **вартість основних фондів на кінець року** (Φ_K) за формулою:

$$\Phi_K = \Phi_{П} + \sum \Phi_{ВВ} - \sum \Phi_{ВИБ.},$$

$$\Phi_K = 102000 + 2100 - 800 = 103300 \text{ тис.грн.}$$

2. Визначимо річний **приріст основних фондів** ($\Delta\Phi_P$) за формулою:

$$\Delta\Phi_P = \Phi_K - \Phi_{П}$$

$$\Delta\Phi_P = 103300 - 102000 = + 1300 \text{ тис.грн.}$$

3. Визначимо **коефіцієнт зростання основних фондів** ($K_{ЗР}$) за формулою:

$$K_{ЗР} = \frac{\Phi_K}{\Phi_{П}} \cdot 100\%$$

$$K_{ЗР} = 103300 / 102000 * 100 \% = 101,27\%$$

4. Визначимо **темп приросту основних фондів** ($T_{ПР}$) за формулою:

$$T_{ПР} = \frac{\Delta\Phi_P}{\Phi_{П}} \cdot 100\%$$

$$\text{де } T_{ПР} = 1300 / 102000 * 100\% = 1,27\%$$

5. Визначимо **коефіцієнт відновлення основних фондів** ($K_{ВІД}$) за формулою:

$$K_{ВД} = \frac{\Phi_{ВВ}}{\Phi_K} \cdot 100\%$$

$$K_{ВД} = 2100 / 103300 \cdot 100\% = 2,03 \%$$

6. Визначимо *коефіцієнт вибуття основних фондів* ($K_{ВИБ}$) за формулою:

$$K_{ВИБ} = \frac{\Phi_{ВИБ}}{\Phi_{П}} \cdot 100\%$$

$$K_{ВИБ} = 800 / 102000 \cdot 100\% = 0,78\%$$

7. Визначимо *термін оновлення основних фондів* ($T_{ОН}$) за формулою:

$$T_{ОН} = \frac{100\%}{K_{ВД} - K_{ВИБ}}$$

$$T_{ОН} = 100\% / (2,03\% - 0,78\%) = 100\% / 1,25\% = 80 \text{ років}$$

8. Визначимо *коефіцієнт заміни (простого відтворення) основних фондів* ($K_{ПР.ОН.}$) за формулою:

$$K_{ПР.ОН.} = \frac{\Phi_{ВИБ}}{\Phi_{ВВ}} \cdot 100\%$$

$$K_{ПР.ОН.} = 800 / 2100 \cdot 100\% = 38,1 \%$$

9. Визначимо *коефіцієнт розширеного відтворення основних фондів* ($K_{РОЗ.ОН.}$) за формулою:

$$K_{РОЗ.ОН.} = \frac{\Delta\Phi_P}{\Phi_{ВВ}} \cdot 100\%$$

$$\text{де } K_{РОЗ.ОН.} = 1300 / 2100 \cdot 100\% = 61,9 \%$$

Відповідь: річний приріст основних фондів + 1300 тис.грн.; термін оновлення основних фондів 80 років.

Задача 12. Розрахувати показники руху основних фондів, якщо їх вартість на початок року становила 25000 тис. грн., протягом року надійшло 400 тис. грн. основних фондів та вибуло $10 \cdot N$ тис. грн. основних фондів. (N – порядковий номер прізвища студента у журналі).

Задача 13. Визначити середньорічну вартість основних фондів та їх вартість на кінець року.

Розрахувати показники фондівіддачі, рентабельності основних фондів, фондомісткості продукції та фондоозброєності праці, коефіцієнти оновлення та вибуття основних фондів.

Вихідні дані наведені у таблиці.

№ п/п	Назва показника	Умовне позначення	Значення показника
1.	Вартість основних фондів (ОФ) на початок звітного року, тис.грн.	Φ_{Π}	9144
2.	Введено в експлуатацію ОФ, тис.грн.	Φ_{BB}	
	з 01 лютого		1139
	з 01 листопада		1675
3.	Вибуло з експлуатації ОФ, тис.грн.	$\Phi_{ВИБ}$	
	з 01 травня		1679
4.	Обсяг товарної продукції, тис.грн.	$B_{ТОВ}$	5023
5.	Собівартість товарної продукції, тис.грн.	$C_{ТОВ}$	4387
6.	Загальна кількість працюючих, чол.	\mathcal{C}	309

Методичні пояснення щодо виконання задачі 13.

1. Визначте *середньорічну вартість основних фондів* (Φ_{CP}) за формулою:

$$\Phi_{CP} = \Phi_{\Pi} + \sum_{T_p=1}^{12} \left(\frac{\Phi_{BB} \cdot T_p}{12} \right) - \sum_{T_p=1}^{12} \left(\frac{\Phi_{ВИБ} \cdot (12 - T_p)}{12} \right),$$

де T_p – час роботи обладнання протягом року, місяців.

2. Визначте *вартість основних фондів на кінець року* (Φ_K):

$$\Phi_K = \Phi_{\Pi} + \sum \Phi_{BB} - \sum \Phi_{ВИБ},$$

3. Визначте *фондовіддачу*, яка відображає суму чистого доходу (виручки) від реалізації на одну гривню основних фондів, за формулою:

$$f_{ВД} = \frac{B_{ТОВ}}{\Phi_{CP}}.$$

4. Визначте *фондомісткість*, яка характеризує скільки використано основних фондів для виробництва однієї гривні продукції і визначається як відношення балансової вартості основних фондів до чистого доходу (виручки) від реалізації товарної продукції за формулою:

$$f_M = \frac{1}{f_{ВД}} = \frac{1}{\frac{B_{ТОВ}}{\Phi_{CP}}} = \frac{\Phi_{CP}}{B_{ТОВ}}.$$

5. Визначте *фондоозброєність*, яка показує скільки основних фондів припадає на одного працівника підприємства і визначається як відношення балансової вартості основних фондів до середньооблікової чисельності працюючих за формулою:

$$f_{OЗ} = \frac{\Phi_{CP}}{Ч}.$$

6. Визначте **рентабельність основних фондів** (R_{OF}), яка відображає суму валового прибутку на одну гривню основних фондів, за формулою:

$$R_{OF} = \frac{(B_{TOB} - C_{TOB}) \times 100\%}{\Phi_{CP}}.$$

7. Визначте **коефіцієнт оновлення основних фондів**, який характеризує частку введених нових основних фондів у загальній вартості основних фондів і визначається як відношення вартості введених в експлуатацію нових основних засобів до балансової вартості основних засобів:

$$K_{OH} = \frac{\Phi_{BB}}{\Phi_{CP}} \times 100\%.$$

8. Визначте **коефіцієнт вибуття основних фондів**, який показує частку виведених з експлуатації основних фондів у балансовій вартості основних фондів:

$$K_{VIB} = \frac{\Phi_{VIB}}{\Phi_{CP}} \times 100\%.$$

9. Напишіть у відповіді до задачі висновки.

Розв'язок задачі 13.

1. Визначте **середньорічну вартість основних фондів** (Φ_{CP}) за формулою (із заокругленням до сотих):

$$\begin{aligned} \Phi_{CP} &= \Phi_{II} + \sum_{T_p=1}^{12} \left(\frac{\Phi_{BB} \cdot T_p}{12} \right) - \sum_{T_p=1}^{12} \left(\frac{\Phi_{VIB} \cdot (12 - T_p)}{12} \right), \\ \Phi_{CP} &= 9144 + \frac{1139 \cdot 11}{12} + \frac{1675 \cdot 2}{12} - \frac{1679 \cdot (12 - 4)}{12} = \\ &= 9144 + 1044,08 + 279,17 - 1119,33 = 9347,92 \text{ тис.грн.} \end{aligned}$$

2. Визначимо вартість основних фондів на початок року, наступного за звітним ($\Phi_{ПНР}$):

$$\begin{aligned} \Phi_{ПНР} &= \Phi_{II} + \sum \Phi_{BB} - \sum \Phi_{VIB}, \\ \Phi_{ПНР} &= 9144 + 1139 + 1675 - 1679 = 10279 \text{ тис.грн.} \end{aligned}$$

3. Визначимо фондівдачу за формулою:

$$f_{ВД} = \frac{B_{TOB}}{\Phi_{CP}} = \frac{5023}{9347,92} = 0,54 \frac{\text{грн}}{\text{на 1 грносновних фондів}}.$$

4. Визначимо фондомісткість за формулою:

$$f_M = \frac{1}{f_{ВД}} = \frac{1}{\frac{B_{ТОВ}}{\Phi_{CP}}} = \frac{\Phi_{CP}}{B_{ТОВ}} = \frac{9347,92}{5023} = 1,86 \frac{\text{грн}}{\text{на 1 грн ттоварнопродукції}}$$

5. Визначимо фондоозброєність за формулою:

$$f_M = \frac{\Phi_{CP}}{Ч} = \frac{9347,92}{309} = 30,25 \text{ грн. на 1 працюючого.}$$

6. Визначимо рентабельність (R_{OF}) основних фондів за формулою:

$$R_{OF} = \frac{(B_{ТОВ} - C_{ТОВ}) \times 100\%}{\Phi_{CP}} = \frac{(5023 - 4387) \times 100\%}{9347,92} \approx 6,8\%$$

7. Визначимо коефіцієнт оновлення основних фондів:

$$K_{OH} = \frac{\Phi_{BB}}{\Phi_{CP}} = \frac{1139 + 1675}{9347,92} = \frac{2814}{9347,92} = 0,3.$$

8. Визначимо коефіцієнт вибуття основних фондів:

$$K_{OH} = \frac{\Phi_{ВИБ}}{\Phi_{CP}} = \frac{1679}{9347,92} = 0,18.$$

Відповідь: Середньорічна вартість основних фондів дорівнює 9347,92 тис.грн.; вартість основних фондів на початок року, наступного за звітним – 10279 тис.грн.; фондівіддача – 0,54 грн. товарної продукції на 1 грн. основних фондів; фондомісткість – 1,86 грн. основних фондів на 1 грн. товарної продукції; фондоозброєність становить 30,25 грн. на одного працюючого; рентабельність основних фондів – 6,8%; коефіцієнт оновлення основних фондів становить 0,3; коефіцієнт вибуття – 0,18.

Задача 14. За даними, наведеними у таблиці, визначити: середньорічну вартість основних фондів та їх вартість на кінець року; показники фондівіддачі, рентабельності основних фондів, фондомісткості продукції та фондоозброєності праці, коефіцієнти оновлення та вибуття основних фондів. N – порядковий номер прізвища студента у журналі).

№ п/п	Назва показника	Умовне позначення	Значення показника
1.	Вартість основних фондів (ОФ) на початок звітного року, тис.грн.	$\Phi_{П}$	900
2.	Введено в експлуатацію ОФ, тис.грн.	Φ_{BB}	
	з 01 лютого		300
	з 01 листопада		200
3.	Вибуло з експлуатації ОФ, тис.грн.	$\Phi_{ВИБ}$	
	з 01 травня		10*N
4.	Обсяг товарної продукції, тис.грн.	$B_{ТОВ}$	500
5.	Собівартість товарної продукції, тис.грн.	$C_{ТОВ}$	400
6.	Загальна кількість працюючих, чол.	$Ч$	30

Тема 9. Інвестиції

Задача 15. Пропонується оцінити ефективність двох альтернативних інвестиційних проектів. Перший проект передбачає початкові інвестиції в обсязі 130 тис. грн., другий – 175 тис. грн.

Від реалізації першого проекту очікується отримання таких грошових потоків: 1 рік – 34 тис. грн., 2 рік – 65 тис. грн., 3 рік – 80 тис. грн., 4 рік – 48 тис. грн.

Від реалізації другого проекту протягом шести років очікується надходження сталих річних грошових потоків у розмірі 52 тис. грн.

Виходячи із ступеня ризику для обчислення грошових потоків від реалізації першого проекту застосовується дисконтна ставка в розмірі 10%, для другого проекту – 12%.

Визначити найефективніший проект на підставі: показника чистої теперішньої вартості проекту, індексу прибутковості проекту, періоду окупності проекту.

Методичні пояснення щодо виконання задачі 15.

1. Визначте грошові потоки для першого проекту окремо за 1, 2, 3 та 4 роки.

$$ГП_{диск} = ГП_i \cdot \frac{1}{\left(1 + \frac{r}{100\%}\right)^t}$$

де $ГП_{диск_i}$ – дисконтований грошовий потік в i -тому році;

$ГП_i$ – очікуваний грошовий потік в i -тому році;

r – дисконтна ставка;

t – кількість років.

2. Підсумуйте теперішню вартість майбутніх грошових потоків за 4 роки за першим проектом.

$$ТВ = \sum_{i=1}^t ГП_{диск,i}$$

де ТВ – теперішня вартість майбутніх грошових потоків від інвестиційного проекту;

$ГП_{диск,i}$ – дисконтований грошовий потік в i -тому році;

t – кількість років.

3. Визначте грошові потоки для другого проекту за 1, 2, 3, 4, 5 та 6 рік.

$$ГП_{диск_i} = ГП_i \cdot \frac{1}{\left(1 + \frac{r}{100\%}\right)^t}$$

де $ГП_{диск}$ – дисконтований грошовий потік в і-тому році;

$ГП_i$ – очікуваний грошовий потік в і-тому році;

r – дисконтна ставка;

t – кількість років.

4. Підсумуйте теперішню вартість майбутніх грошових потоків за 6 років за другим проектом.

$$ТВ = \sum_{i=1}^n ГП_{диск.i}$$

де $ТВ$ – теперішня вартість майбутніх грошових потоків від інвестиційного проекту;

$ГП_{диск.i}$ – дисконтований грошовий потік в і-тому році;

t – кількість років.

5. Визначте **чисту теперішню вартість проектів** за формулою:

$$ЧТВ = ТВ - П$$

де $ЧТВ$ – чиста теперішня вартість проекту;

$ТВ$ – теперішня вартість майбутніх грошових потоків від інвестиційного проекту;

$П$ – початкові інвестиції.

6. Розрахуйте **індекс прибутковості проектів** за формулою:

$$ІП = \frac{ТВ}{П}$$

де $ІП$ – індекс прибутковості проекту;

$ТВ$ – теперішня вартість майбутніх грошових потоків від інвестиційного проекту;

$П$ – початкові інвестиції.

7. Розрахуйте середньорічну величину дисконтованих грошових потоків за формулою:

$$\overline{ГП}_{диск} = \frac{ТВ}{T}$$

де $\overline{ГП}_{диск}$ – середньорічна величина дисконтованого грошового потоку;
 ТВ – теперішня вартість проекту;
 Т – кількість років експлуатації об'єкта інвестування, протягом яких очікується надходження грошових потоків;

8. Розрахуйте **період окупності проекту** за формулою:

$$T_{OK} = \frac{ПІ}{\overline{ГП}_{диск}}$$

де T_{OK} – період окупності проекту;
 ПІ – початкові інвестиції;
 $\overline{ГП}_{диск}$ – середньорічна величина дисконтованого грошового потоку.

9. Напишіть у відповіді до задачі висновки.

Розв'язок задачі 15.

1. Визначимо грошові потоки для першого проекту (із заокругленням до тисячних).

$$ГП_{диск_t} = ГП_i \cdot \frac{1}{\left(1 + \frac{r}{100\%}\right)^t}$$

$$\text{За 1-й рік } ГП_{диск1} = 34 \cdot \frac{1}{\left(1 + \frac{10\%}{100\%}\right)^1} = 34 \cdot \frac{1}{(1 + 0,1)^1} = 30,909 \text{ тис.грн.}$$

$$\text{За 2-й рік } ГП_{диск2} = 65 \cdot \frac{1}{(1 + 0,1)^2} = 53,719 \text{ тис.грн.}$$

$$\text{За 3-й рік } ГП_{диск3} = 80 \cdot \frac{1}{(1 + 0,1)^3} = 60,105 \text{ тис.грн.}$$

$$\text{За 4-й рік } ГП_{диск4} = 48 \cdot \frac{1}{(1 + 0,1)^4} = 32,785 \text{ тис.грн.}$$

2. Підсумуємо теперішню вартість майбутніх грошових потоків за 4 роки за першим проектом.

$$ТВ = \sum_{i=1}^t ГП_{диск.i}$$

$$ТВ = 30,909 + 53,719 + 60,105 + 32,785 = 177,518 \text{ тис. грн.}$$

3. Визначимо грошові потоки для другого проекту.

$$ГП_{диск_t} = ГП_i \cdot \frac{1}{\left(1 + \frac{r}{100\%}\right)^t}$$

$$\text{За 1-й рік } ГП_{\text{диск1}} = 52 \cdot \frac{1}{\left(1 + \frac{12\%}{100\%}\right)^1} = 52 \cdot \frac{1}{(1 + 0,12)^1} = 46,428 \text{ тис.грн.}$$

$$\text{За 2-й рік } ГП_{\text{диск2}} = 52 \cdot \frac{1}{(1 + 0,12)^2} = 41,454 \text{ тис.грн.}$$

$$\text{За 3-й рік } ГП_{\text{диск3}} = 52 \cdot \frac{1}{(1 + 0,12)^3} = 37,012 \text{ тис.грн.}$$

$$\text{За 4-й рік } ГП_{\text{диск4}} = 52 \cdot \frac{1}{(1 + 0,12)^4} = 33,046 \text{ тис.грн.}$$

$$\text{За 5-й рік } ГП_{\text{диск5}} = 52 \cdot \frac{1}{(1 + 0,12)^5} = 29,506 \text{ тис.грн.}$$

$$\text{За 6-й рік } ГП_{\text{диск6}} = 52 \cdot \frac{1}{(1 + 0,12)^6} = 26,344 \text{ тис.грн.}$$

4. Підсумуємо теперішню вартість майбутніх грошових потоків за 6 років за другим проектом.

$$ТВ = \sum_{i=1}^n ГП_{\text{диск}i}$$

$ТВ = 46,428 + 41,454 + 37,012 + 33,046 + 29,506 + 26,344 = 213,790$
тис.грн.

5. Визначимо **чисту теперішню вартість** ($NPV > 0$) для кожного з проектів за формулою:

$$ЧТВ = ТВ - ПІ$$

Для I проекту: $ЧТВ = 177,517 - 130 = 47,517$ тис.грн.

Для II проекту: $ЧТВ = 213,790 - 175 = 38,790$ тис.грн.

$ЧТВ \text{ I } (47,517 \text{ тис.грн.}) > ЧТВ \text{ II } (38,790 \text{ тис.грн.})$

Від реалізації як першого, так і другого проекту підприємство матиме ефект, оскільки їх чиста теперішня вартість має позитивне значення. Однак, при порівнянні цього ефекту видно, що для підприємства реалізація першого проекту вигідніша, оскільки він має більшу чисту теперішню вартість.

6. Розрахуємо **індекс прибутковості** ($PI > 1$) для кожного з проектів за формулою:

$$PI = \frac{ТВ}{ПІ}$$

Для I проекту: $PI = 177,517 / 130 = 1,365$

Для II проекту: $PI = 213,790 / 175 = 1,222$

ІІ І (1,365) > ІІ ІІ (1,222)

Проект, який має індекс прибутковості, більший за одиницю схвалюється як прибутковий, а менший від одиниці – відхиляється. При порівнянні видно, що обидва проекти прибуткові, проте, реалізація першого проекту вигідніша, тому, що він має більше значення індексу прибутковості.

7. Розрахуємо **середньорічну величину дисконтованих грошових потоків** для кожного з проектів за формулою:

$$\overline{ГП}_{диск} = \frac{ТВ}{T}$$

Для І проекту: $\overline{ГП}_{диск} = 177,517 / 4 = 44,379$ тис.грн.

Для ІІ проекту: $\overline{ГП}_{диск} = 213,790 / 6 = 35,632$ тис.грн.

$$\overline{ГП}_{диск} \text{ I (44,379)} > \overline{ГП}_{диск} \text{ II (35,632)}$$

8. Розрахуємо **період окупності** ($PBP < T$) для кожного з проектів за формулою:

$$T_{OK} = \frac{PI}{\overline{ГП}_{диск}}$$

Для І проекту: $T_{OK} = 130 / 44,379 = 2,93$ роки

2,93 роки < 4 роки

Для ІІ проекту: $T_{OK} = 175 / 35,632 = 4,91$ роки

4,91 роки < 6 років

$$T_{OK} \text{ I (2,93 роки)} < T_{OK} \text{ II (4,91 роки)}$$

Період окупності для обох проектів менший за кількість років експлуатації об'єкта інвестування, протягом яких очікується надходження грошових потоків. Отже, обидва проекти окупні.

Порівняння проектів за періодом окупності свідчить, що кошти, вкладені в перший проект, будуть відшкодовані швидше, а отже і ризик першого проекту менший.

Відповідь: при реалізації обох інвестиційних проектів підприємство зможе одержати економічний ефект. Однак ефективніший є перший проект, оскільки він: має більшу чисту теперішню вартість; має більше значення індексу прибутковості; а також кошти, вкладені в перший проект, будуть відшкодовані швидше, а отже і ризик першого проекту менший.

Задача 16. Пропонується оцінити ефективність проекту на підставі: показника чистої теперішньої вартості проекту, індексу прибутковості проекту, періоду окупності проекту за наступними даними:

початкові інвестиції в обсязі $100 * N$ тис. грн. (N – порядковий номер прізвища студента у журналі).

величина грошових потоків: 1 рік – 100 тис. грн., 2 рік – 200 тис. грн., 3 рік – 300 тис. грн., 4 рік – 400 тис. грн.;

дисконтна ставка в розмірі 10%.

Тема 10. Інноваційна діяльність

Нематеріальні ресурси – це складова частина потенціалу підприємства, що здатна приносити економічну користь протягом відносно тривалого періоду часу, для якої характерні відсутність матеріальної основи одержання доходів і невизначеність розмірів майбутнього прибутку від їхнього використання у процесі виробництва. Термін «нематеріальні ресурси» застосовується для характеристики сукупності об'єктів інтелектуальної власності.

Об'єкти інтелектуальної власності		
1 група	2 група	3 група
об'єкти промислової власності	об'єкти, що охороняються авторським правом і суміжними правами	інші (нетрадиційні) об'єкти інтелектуальної власності
винахід, корисна модель, промисловий зразок, знаки для товарів та послуг, фірмове найменування, недобросовісна конкуренція	твори в галузі науки, літератури та мистецтва; комп'ютерна програма; база даних; топологія інтегральної мікросхеми; суміжні права	раціоналізаторська пропозиція, «ноу-хау», комерційна таємниця

Задача 17. Підприємство у звітному році придбало ліцензію на використання «ноу-хау» з виробництва нової продукції. Вартість ліцензії має складати 20 % від обсягу реалізації виробу. Обсяг реалізації планується у розмірі 520 тис. грн. Розрахуйте вартість ліцензії на виробництво виробу.

Розв'язок до задачі 17

1. Вартість ліцензії на виробництво виробу:

$$V_{\text{лиц.}} = 520 \times 0,20 = 104 \text{ тис. грн.}$$

Відповідь: вартість ліцензії на виробництво виробу складе 104 тис грн.

Задача 18. Підприємство у звітному році придбало ліцензію на використання «ноу-хау» з виробництва нової продукції. Вартість ліцензії має складати N % від обсягу реалізації виробу (N – порядковий номер прізвища студента у журналі). Обсяг реалізації планується у розмірі 900 тис. грн. Розрахуйте вартість ліцензії на виробництво виробу.

Задача 19. Підприємство має на балансі вартість придбаної ліцензії на виробництво виробу на суму 15000 грн. За угодою між ліцензіаром і ліцензіатом, підприємство має сплачувати роялті у розмірі 1100 грн. протягом п'яти років. Розрахуйте ринкову вартість ліцензії.

Розв'язок до задачі 19

1. Сума роялті, яку підприємство повинно сплатити протягом п'яти років:

$$P = 1100 \times 5 = 5500 \text{ грн.}$$

2. Ринкова вартість ліцензії на виробництво виробу:

$$V_{\text{лиц.}} = 15000 + 5500 = 20500 \text{ грн.}$$

Відповідь: ринкова вартість ліцензії буде становити 20,5 тис. грн.

Задача 20. Підприємство має на балансі вартість придбаної ліцензії на виробництво виробу на суму 15000 грн. За угодою між ліцензіаром і ліцензіатом, підприємство має сплачувати роялті у розмірі 1100 грн. протягом N років (N – порядковий номер прізвища студента у журналі). Розрахуйте ринкову вартість ліцензії.

Тема 11. Техніко-технологічна база і виробнича потужність підприємства

Задача 21. Визначити виробничу потужність пекарні (3 печі) та її виробничу програму, якщо середня тривалість випікання хлібобулочних виробів вагою 1 кг становить 40 хв., тривалість зміни – 8 год., режим роботи двозмінний. Номінальний фонд робочого часу – 300 днів/рік, а втрати робочого часу 10 %. Виробнича потужність пекарні визначається потужністю печей = 0,85.

Методичні пояснення щодо виконання задачі 21.

1. Визначте **номінальний фонд робочого часу** (D_H) за формулою:

$D_H = \text{кількість днів} \cdot \text{тривалість однієї зміни} \cdot \text{кількість змін}$

2. Визначте **дійсний фонд роботи обладнання** за формулою:

$$D_D = D_H \cdot \left(1 - \frac{P(\%)}{100\%}\right) \cdot K_{OBL}$$

де D_H – номінальний фонд робочого часу, год. / рік;

D_D – дійсний фонд роботи обладнання;

P – регламентовані простої обладнання у ремонті (втрати робочого часу);

K_{OBL} – кількість обладнання, яке працює в цеху.

3. Визначте **виробничу потужність цеху** (це здатність закріплених за ним засобів праці (технологічної сукупності машин, обладнання та виробничих площ) до максимального випуску продукції за рік (добу, зміну) відповідно до встановленої спеціалізацією, кооперуванням виробництва та режимом роботи) за формулою:

$$K_{VIR} = \frac{D_D}{T_{ШТ}}$$

де P_{VIR} – виробнича потужність цеху;

D_D – дійсний фонд роботи обладнання;

$T_{ШТ}$ – норма часу на обробку одного виробу.

3. Визначте **виробничу програму** цеху (це конкретна сукупність завдань щодо обсягу виробництва продукції визначеної номенклатури й асортименту, а також належної якості, надання промислових послуг на певний календарний період (місяць, квартал, рік, кілька років), яка визначається як добуток виробничої потужності пекарні на коефіцієнт її використання, за формулою:

$$ВП = P_{VIR} \cdot K_{ВП}$$

де $ВП$ – виробнича програма;

$P_{ВИР}$ – виробнича потужність цеху;
 $K_{ВП}$ – коефіцієнт використання виробничої потужності.

4. Напишіть у відповіді до задачі висновки.

Розв'язок задачі 21

1. Визначимо **номінальний фонд робочого часу** (D_H) за формулою:

$$D_H = \text{кількість днів} \cdot \text{тривалість однієї зміни} \cdot \text{кількість змін}$$
$$D_H = 300 \cdot 8 \cdot 2 \cdot 0,9 = 4800 \text{ год./рік}$$

2. Визначимо **дійсний фонд роботи обладнання** за формулою:

$$D_D = D_H \cdot \left(1 - \frac{P(\%)}{100\%}\right) \cdot K_{ОБЛ}$$

$$D_D = 4800 \cdot (1 - 10\% / 100\%) \cdot 3 = 12960 \text{ год./рік}$$

3. Визначимо **виробничу потужність** пекарні за формулою:

$$P_{ВИР} = \frac{D_D}{T_{шт}}$$

$$P_{ВИР} = \frac{12960}{\frac{40}{60}} = 19440 \text{ кг./рік} = 19,44 \text{ т./рік.}$$

3 Визначимо **виробничу програму** пекарні за формулою:

$$ВП = P_{ВИР} \cdot K_{ВП}$$

$$ВП = 19440 \cdot 0,85 = 16524 \text{ кг./рік} = 16,524 \text{ т./рік.}$$

Відповідь: виробнича потужність пекарні 19,44 т./ рік., а її виробнича програма 16,524 т./ рік.

Задача 22. Визначити виробничу потужність цеху та його виробничу програму, якщо відомо, що в цеху працює N верстатів (N – порядковий номер прізвища студента у журналі), норма часу на обробку одного виробу – 0,5 нормо-години. Режим роботи цеху двозмінний. Тривалість однієї зміни 8,2 год. Номінальний фонд робочого часу беремо таким, що дорівнює 250 днів на рік, а регламентовані простой обладнання у ремонті – 5%. Коефіцієнт використання виробничої потужності верстата – 0,95.

Тема 12. Організація виробництва і забезпечення якості продукції

Штриховий код – це ідентифікатор товару, призначений для забезпечення можливості машинного зчитування інформації. Цифровий еквівалент коду EAN-13 складається з:

- префікса (перші 2 або 3 цифри), що вказує на національну нумерувальну організацію;
- реєстраційного номера підприємства (наступні 4-5 цифр);
- товарного коду, який присвоюється продукції з урахуванням вимог системи EAN (з 8 по 12 цифру);
- контрольної цифри (остання тринадцята).

Визначимо всю інформацію про товар за допомогою штрих-коду.

Візьмемо, наприклад, цифровий код: 4044572307200.

Перші дві цифри (40) означають країну походження (виробника або продавця – Німеччина) продукту, наступні п'ять (44572) – підприємство-виробник, ще п'ять (307200) – найменування товару, його споживчі властивості, розміри, масу, колір.

Остання цифра (0) контрольна, що використовується для перевірки правильності зчитування штрихів сканером.

Код товару описується наступним чином:

- 1 цифра: найменування товару,
- 2 цифра: споживчі властивості,
- 3 цифра: розміри, маса,
- 4 цифра: інгредієнти,
- 5 цифра: колір.

Приклад обчислення контрольної цифри для визначення дійсності товару:

1. Скласти цифри, що знаходяться на парних місцях: $0+4+7+3+7+0=21$
2. Отриману суму помножити на 3: $21 \times 3 = 63$
3. Скласти цифри, що знаходяться на непарних місцях, без контрольної цифри: $4+4+5+2+0+2=17$

4. Скласти числа, зазначені в пунктах 2 і 3: $63+17=80$
5. Відкинути десятки: $80 \rightarrow (8)0 \rightarrow 0$
6. Від 10 відняти отримане в пункті 5: $10-0=0$ (відкинути десятки)

1. Виписати штрих коди 5 товарів (1 – продукт харчування, 2 – побутова хімія або косметика, 3 – побутова або цифрова техніка, 4 – одяг або взуття, 5 – канцтовари) і розшифрувати їх за зразком:

482 0116 89011 3

482 Україна

0116 ПП «Компанія Скат»

89011 Нотатник, ф.А6, 32 арк., офіс.

3 контрольна цифра

Задача 23.

Консервним заводом заплановано виготовити у плановому році 100 тис. банок овочевих консервів, в тому числі вищого сорту 65% від загальної кількості. Ціна одиниці продукції першого сорту 15 грн., а до ціни вищого сорту встановлена надбавка в розмірі 20% ціни першого сорту.

Визначити коефіцієнт сортності продукції по заводу у плановому році та його зміну в порівнянні зі звітним, якщо у звітному році коефіцієнт сортності склав 0,95.

Розв'язок задачі 23:

1. Розрахуємо коефіцієнт сортності.

Коефіцієнт сортності визначається як відношення вартості продукції усіх сортів до вартості продукції за ціною найвищого із сортів.

Коефіцієнт сортності обчислюється із співвідношення:

$$K_c = \frac{N_1 \times P_1 + N_2 \times P_2}{(N_1 + N_2) \times P_{\max}}$$

K_c – коефіцієнт сортності;

N_1, N_2 – обсяг продукції;

P_1, P_2 – ціна продукції.

$N_1 = 100 \times 0,65 = 65$ тис. банок

$N_2 = 100 - 65 = 35$ тис. банок

$P_2 = P_1 \times 1,2 = 15 \times 1,2 = 18$ грн.

$$K_c = \frac{65 \times 18 + 35 \times 15}{(65 + 35) \times 18} = \frac{1170 + 525}{100 \times 18} = \frac{1695}{1800} = 0,94$$

2. Порівняємо фактичний коефіцієнт сортності із звітним:

$0,94 - 0,95 = -0,01$ або 1%

Відповідь: фактична сортність є нижчою від звітної на 1%.

Задача 24.

Продовольчою компанією заплановано виготовити у плановому році 200 тис. пачок чаю, в тому числі вищого сорту 70% від загальної кількості. Ціна одиниці продукції першого сорту N грн. (N – порядковий номер прізвища студента у журналі), а до ціни вищого сорту встановлена надбавка в розмірі 20% ціни першого сорту.

Визначити коефіцієнт сортності продукції компанії у плановому році та його зміну в порівнянні зі звітним, якщо у звітному році коефіцієнт сортності склав 0,97.

Тема 13. Витрати на виробництво та реалізацію продукції

Нормування (розрахунок нормативів) – це визначення необхідного розміру грошових коштів, що вкладаються у мінімальні запаси товарно-матеріальних цінностей для забезпечення безперервного процесу виробництва.

Норма витрат – гранично допустима величина витрат певного виду оборотних коштів на виготовлення продукції за умов конкретного виробництва з урахуванням необхідності застосування прогресивної технології, сировини та матеріалів високої якості.

Задача 25. У плановому періоді період одного обороту обігових засобів скоротився до 58 днів за рахунок організаційно-технічних заходів. У базовому періоді обсяг реалізованої продукції дорівнював 32 млн. грн., а середньорічний залишок обігових коштів – 5,5 млн. грн. Визначити, на скільки днів скоротився період одного обороту обігових засобів та абсолютну суму вивільнення обігових засобів.

Методичні пояснення щодо виконання задачі 25.

1. Визначимо *середньорічний залишок нормованих обігових коштів* за умови, що обсяг реалізованої продукції не змінювався, за формулою:

$$S_{пл} = \frac{Q_{пл} \cdot T_{пл}}{360},$$

де $S_{пл}$ – середньорічні залишки нормованих обігових засобів у плановому періоді, млн. грн.;

$Q_{пл}$ – обсяг товарної продукції в плановому періоді, млн. грн.;

$T_{пл}$ – тривалість одного обороту обігових засобів у плановому періоді.

2. Визначте *період обороту обігових засобів* у базовому періоді за формулою:

$$T_{об.б} = \frac{360 \cdot S_б}{Q_б},$$

де $T_{об.б}$ – тривалість одного обороту обігових засобів у базовому періоді;

$S_б$ – середньорічні залишки нормованих обігових засобів у базовому періоді, млн. грн.;

$Q_б$ – обсяг товарної продукції у базовому періоді, млн. грн.

3. Визначте на скільки днів скоротився період обороту обігових засобів:

$$\Delta T = T_{об.б} - T_{пл}$$

де ΔT – зміна тривалості періоду обороту обігових засобів;

$T_{ОБ.Б}$ – тривалість одного обороту обігових засобів у плановому періоді;

$T_{ПЛ}$ – тривалість одного обороту обігових засобів у плановому періоді.

4. Обсяг вивільнених нормованих обігових засобів становить:

$$\Delta S_{ABC} = S_B - S_{ПЛ}$$

де ΔS_{ABC} – абсолютний обсяг вивільнених нормованих обігових засобів млн. грн.;

S_B – середньорічні залишки нормованих обігових засобів у плановому періоді, млн. грн.;

$S_{ПЛ}$ – середньорічні залишки нормованих обігових засобів у плановому періоді, млн. грн.

або

$$\Delta S_{ВІДН} = \frac{S_B - S_{ПЛ}}{S_B} \cdot 100\% .$$

де $\Delta S_{ВІДН}$ – відносний обсяг вивільнених нормованих обігових засобів, %;

S_B – середньорічні залишки нормованих обігових засобів у плановому періоді, млн. грн.;

$S_{ПЛ}$ – середньорічні залишки нормованих обігових засобів у плановому періоді, млн. грн.

5. Напишіть у відповіді до задачі висновки.

Розв'язок задачі 25

1. Визначимо *середньорічний залишок нормованих обігових коштів*, за формулою (із заокругленням до сотих):

$$S_{ПЛ} = \frac{Q_{ПЛ} \cdot T_{ПЛ}}{360} ,$$

$$S_{ПЛ} = \frac{Q_{ПЛ} \cdot T_{ПЛ}}{360} = \frac{32 \times 58}{360} = \frac{1856}{360} = 5,16 \text{ млн.грн.}$$

2. Визначте *період обороту обігових засобів* у базовому періоді за формулою:

$$T_{ОБ.Б} = \frac{360 \cdot S_B}{Q_B} ,$$

$$T_{ОБ.Б} = \frac{360 \cdot S_B}{Q_B} = \frac{360 \cdot 5,5}{32} = \frac{1980}{32} = 61,8 \approx 62 \text{ дні.}$$

3. Визначте на скільки днів скоротився період обороту обігових засобів:

$$\Delta T = T_{ОБ.Б} - T_{ПЛ}$$

$$\Delta T = T_{ОБ.Б} - T_{ПЛ} = 62 - 58 = 4 \text{ дні.}$$

4. Обсяг вивільнених нормованих обігових засобів становить:

$$\Delta S_{ABC} = S_B - S_{III}$$

$$\Delta S_{ABC} = S_B - S_{III} = 5,5 - 5,16 = 0,34 \text{ млн. грн.}$$

або

$$\Delta S_{ВДН} = \frac{S_B - S_{III}}{S_B} \cdot 100\% .$$

$$\Delta S_{ВДН} = \frac{S_B - S_{III}}{S_B} = \frac{5,5 - 5,16}{5,5} = \frac{0,34}{5,5} = 0,0618 \Rightarrow 6,18\% .$$

Відповідь: період обігу скоротився на 4 дні, обсяг вивільнених нормованих обігових засобів становить 0,34 млн. грн. або 6,18%.

Задача 26. У плановому періоді період одного обороту обігових засобів скоротився до 55 днів за рахунок організаційно-технічних заходів. У базовому періоді обсяг реалізованої продукції дорівнював 30 млн. грн., а середньорічний залишок обігових коштів – N млн. грн. (N – порядковий номер прізвища студента у журналі). Визначити, на скільки днів скоротився період одного обороту обігових засобів та абсолютну суму вивільнення обігових засобів.

Задача 27. Визначити норматив обігових засобів у незавершеному виробництві, якщо упродовж року буде виготовлено 1000 виробів собівартістю 183 грн. кожний. Тривалість циклу виготовлення одного виробу становить 9 днів, на початку якого витрачається 405 грн.

Методичні пояснення щодо виконання задачі 27.

1. Визначте *коефіцієнт наростання витрат* за формулами:

$$K_{HB} = \frac{C_0 + 0,5C_{II}}{C_0 + C_{II}} ,$$

$$C_{II} = C - C_0 ,$$

де K_{HB} – коефіцієнт наростання витрат;

C – собівартість виробу;

C_{II} – сума поточних витрат у собівартості виробу;

C_0 – сума первинних витрат у собівартості виробу.

З яких шляхом підстановки виходить:

$$\begin{aligned} K_{HB} &= \frac{C_0 + 0,5(C - C_0)}{C_0 + (C - C_0)} = \frac{C_0 + 0,5C - 0,5C_0}{C} = \frac{0,5(C_0 + C)}{C} = \\ &= \frac{0,5(C_0 + C)}{C} = 0,5 \left(\frac{C_0}{C} + 1 \right) = 0,5 \left(1 + \frac{C_0}{C} \right) \end{aligned}$$

2. Визначте *норматив обігових засобів у незавершеному виробництві* за формулою:

$$H_{HB} = \frac{C \cdot N \cdot T_{ц} \cdot K_{HB}}{365} ,$$

де H_{HB} – норматив обігових засобів у незавершеному виробництві;
 C – собівартість виробу;
 N – річний обсяг випуску виробів, шт.
 $T_{Ц}$ – тривалість циклу;
 K_{HB} – коефіцієнт наростання витрат.

3. Напишіть у відповіді до задачі висновки.

Розв'язок задачі 27

1. Визначимо *коефіцієнт наростання витрат* за формулами:

$$K_{HB} = \frac{C_0 + 0,5C_{II}}{C_0 + C_{II}},$$

$$C_{II} = C - C_0,$$

З яких шляхом підстановки виходить:

$$\begin{aligned} K_{HB} &= \frac{C_0 + 0,5(C - C_0)}{C_0 + (C - C_0)} = \frac{C_0 + 0,5C - 0,5C_0}{C} = \frac{0,5(C_0 + C)}{C} = \\ &= \frac{0,5(C_0 + C)}{C} = 0,5 \left(\frac{C_0}{C} + 1 \right) = 0,5 \left(1 + \frac{C_0}{C} \right) \\ &= 0,5 \left(1 + \frac{405}{183} \right) = 0,5(1 + 2,213) = \frac{3,213}{2} = 1,6065, \end{aligned}$$

2. Визначимо *норматив обігових засобів у незавершеному виробництві* за формулою:

$$H_{HB} = \frac{C \cdot N \cdot T_{Ц} \cdot K_{HB}}{365},$$

$$\begin{aligned} H_{HB} &= \frac{183 \cdot 1000 \cdot 9 \cdot 1,6065}{365} = \frac{1647000 \cdot 1,6065}{365} = \\ &= \frac{2645905,5}{365} = 7249,06 \text{ грн.} \end{aligned}$$

Відповідь: норматив обігових засобів у незавершеному виробництві становить 7249,06 грн.

Задача 28. Визначити норматив обігових засобів у незавершеному виробництві, якщо упродовж року буде виготовлено N тис. виробів (N – порядковий номер прізвища студента у журналі), собівартістю 180 грн. кожний. Тривалість циклу виготовлення одного виробу становить 9 днів, на початку якого витрачається 400 грн.

Тема 14. Фінансово-економічні результати діяльності підприємства

Задача 29. Користуючись даними, наведеними в таблиці, визначити: 1) величину оподаткованого прибутку; 2) суму податку на прибуток; 3) чистий прибуток підприємства; 4) можливу суму реінвестованого прибутку.

Таблиця. Звітні показники фінансових результатів діяльності підприємства «Галичина»

№ п/п	Показник	Умовне позначення	Значення
1.	Виручка від реалізації продукції, тис. грн.	Вр	64500
2.	Валові витрати на виробництво продукції, тис. грн.	Зв	57600
3.	Податок на прибуток, %	Пп	25
4.	Дивіденди, тис. грн.	Д	2100

Методичні вказівки до розв'язання задачі 29

1) Для підприємства «Галичина» визначимо величину оподаткованого прибутку (прибутку нерозподіленого, Пн)

$$P_H = B_P - Z_B \text{ отже } P_H = 64500 - 57600 = 6900 \text{ тис.грн.},$$

2) визначимо суму податку на прибуток (Пп);

$$P_{II} = 6900 P_H \cdot \frac{n(\%)}{100\%},$$

$$P_{II} = 6900 \times 0,25 = 1725 \text{ тис.грн.},$$

3) визначимо чистий прибуток підприємства (Пч):

$$P_{II} = P_H - P_{II},$$

$$P_{II} = 6900 - 1725 = 5175 \text{ тис.грн.},$$

4) визначимо можливу суму реінвестованого прибутку (Пре):

$$P_{PE} = P_{II} - D,$$

$$P_{PE} = 5175 - 2100 = 3075 \text{ тис.грн.}$$

Відповідь: Користуючись даними, наведеними в таблиці вище, нами визначено такі фінансові результати господарської діяльності підприємства, які представлено в таблиці нижче.

Фінансові результати господарської діяльності підприємства «Галичина».

№ п/п	Показник	Умовне позначення	Значення
1.	Величина оподаткованого прибутку, тис. грн.	Пн	6900
2.	Сума податку на прибуток, тис. грн.	Пп	1725
3.	Чистий прибуток підприємства, тис. грн.	Пч	5175
4.	Можлива сума реінвестованого прибутку, тис. грн.	Пре	3075

Задача 30. Користуючись даними, наведеними в таблиці, визначити: 1) величину оподаткованого прибутку; 2) суму податку на прибуток; 3) чистий прибуток підприємства; 4) можливу суму реінвестованого прибутку.

Таблиця. Звітні показники фінансових результатів діяльності підприємства «Едельвейс»

№ п/п	Показник	Умовне позначення	Значення
1.	Виручка від реалізації продукції, млн. грн.	Вр	6000
2.	Валові витрати на виробництво продукції, млн. грн.	Зв	5000
3.	Податок на прибуток, %	Пп	N
4.	Дивіденди, млн. грн.	Д	200

(N – порядковий номер прізвища студента у журналі)

Тема 15. Розвиток підприємств: сучасні моделі, трансформація та реструктуризація

Метою проведення реструктуризації є створення повноцінних суб'єктів підприємницької діяльності, здатних ефективно функціонувати за умов переходу до ринкової економіки та виробляти конкурентоспроможну продукцію, що відповідає вимогам товарних ринків.

Реструктуризація підприємства спрямовується на *розв'язання двох основних завдань*:

по-перше, якнайскоріше забезпечити виживання підприємства;

по-друге, відновити конкурентоспроможність підприємства на ринку.

Відповідно до цих завдань і розглядають взаємозв'язані форми і види реструктуризації підприємств та організацій: за ступенем – часткова реструктуризація (обмежена), комплексна реструктуризація (усебічна);

види – управлінська, технічна, економічна, фінансова, організаційно-правова;

форми – оперативна, стратегічна.

Реструктуризація підприємств забезпечується відповідними організаційно-економічними заходами, а саме:

заміною керівництва підприємства;

частковою або повною приватизацією;

частковим закриттям;

проведенням процедури банкрутства;

поділом великих підприємств на частини;

відокремленням від підприємств непрофільних структурних підрозділів;

виділенням казенних підприємств або спецвиробництв; звільненням підприємств від об'єктів соціальної інфраструктури;

продажем (або наданням в оренду) частини основних фондів підприємства;

конверсією, диверсифікацією;

поліпшенням якості товарів (робіт, послуг);

підвищенням ефективності маркетингу;

зменшенням витрат на виробництво;

запровадженням нових прогресивних форм і методів управління;

скороченням чисельності зайнятих на підприємстві із забезпеченням соціальних пільг у разі звільнення;

тимчасовим припиненням капітального будівництва та продажем об'єктів незавершеного будівництва;

продажем зайвого устаткування, матеріалів і комплектуючих виробів тощо;

відстрочкою або списанням боргів;

пошуком інвестицій та інвесторів;

залученням кредитів для фінансової реструктуризації.

Тема 16. Економічна безпека та антикризова діяльність

Тримірна модель комплексної системи безпеки підприємства

Програмові вимоги з дисципліни «Економіка підприємства»

I. Перелік теоретичних питань

1. Мета і напрямки діяльності підприємства.
2. Види підприємств.
3. Виробнича та загальна структура управління підприємством.
4. Зовнішнє середовище господарювання.
5. Моделі підприємництва.
6. Поняття про робочу силу підприємства. Показники чисельності працівників на підприємстві.
7. Вимірювання затрат праці. Баланс робочого часу.
8. Методика визначення продуктивності праці.
9. Шляхи підвищення продуктивності праці.
10. Форми і системи оплати праці.
11. Визначення активів підприємства.
12. Економічна сутність основних засобів підприємства, їх класифікація.
13. Облік та оцінка основних засобів підприємств з різними формами власності.
14. Амортизація основних засобів. Порядок нарахування і використання амортизаційних відрахувань.
15. Ремонт основних засобів та його економічне значення.
16. Показники оснащення підприємства основними засобами.
17. Показники руху основних засобів.
18. Показники використання основних засобів на підприємстві.
19. Нематеріальні ресурси: поняття та види.
20. Поняття нематеріальних активів.
21. Оцінка вартості та амортизація нематеріальних активів.
22. Поняття про оборотні активи, оборотні фонди та фонди обігу.
23. Склад та класифікація оборотних засобів підприємства.
24. Нормування оборотних засобів на підприємстві.
25. Джерела утворення оборотних засобів на підприємстві.
26. Показники ефективності використання оборотних засобів.
27. Поняття про інвестиції, їх види, характеристика.
28. Склад і структура капітальних вкладень (виробничих інвестицій).
29. Оцінка економічної ефективності виробничих інвестицій в ринкових умовах.
30. Поняття, характеристика та види інноваційних процесів.
31. Методологічні засади визначення ефективності технічних нововведень.
32. Особливості оцінки ефективності організаційних нововведень.
33. Формування та використання виробничої потужності підприємства.
34. Організація виробничих процесів.
35. Організаційні типи виробництва.

36. Суспільні форми організації виробництва.
37. Система технічного обслуговування підприємства.
38. Прогнозування розвитку підприємств.
39. Принципи і методи планування.
40. Стратегічне планування розвитку підприємства.
41. Тактичне та оперативне планування.
42. Бізнес-планування сутність, призначення, структура.
43. Формування програми випуску продукції.
44. Матеріально-технічне забезпечення виробництва.
45. Якість та конкурентоспроможність продукції.
46. Кошторис виробництва.
47. Групування витрат виробництва за статтями калькуляції.
48. Собівартість різних видів продукції.
49. Управління витратами на підприємстві.
50. Шляхи зниження витрат виробництва.
51. Методи встановлення цін на продукцію підприємства.
52. Поняття про основні результати виробничо-господарської і комерційної діяльності підприємства.
53. Види прибутку підприємства.
54. Поняття про рентабельність. Система показників рентабельності.
55. Оцінка фінансового стану підприємства.
56. Характеристика економічної безпеки господарюючого суб'єкта.
57. Рівень економічної безпеки.
58. Сутність і необхідність реструктуризації підприємства.
59. Суть механізму санації.
60. Суть банкрутства і чинники, що його спричиняють.

II. Перелік творчих завдань

1. В чому полягають відмінності між класичною та інноваційна моделями підприємництва?
2. В чому полягають відмінності між підприємством та господарським товариством?
3. В чому полягають відмінності між лінійною та функціональною структурами?
4. В чому полягають відмінності між внутрішнім та зовнішнім середовищем підприємства?
5. В чому полягають відмінності між фінансовими та матеріальними ресурсами?
6. В чому полягають відмінності між диверсифікацією та спеціалізацією?
7. В чому полягають відмінності між нормами та нормативами?
8. В чому полягають відмінності між промислово-виробничим та непромисловим персоналом?

9. В чому полягають відмінності між обліковою та явочною чисельність працівників підприємства?
10. В чому полягають відмінності між професією і кваліфікацією?
11. В чому полягають відмінності між відрядною та погодинною формами оплати праці?
12. В чому полягають відмінності між продуктивністю праці та трудомісткістю продукції?
13. В чому полягають відмінності між фізичним та моральним зносом?
14. В чому полягають відмінності між екстенсивним та інтенсивним шляхами підвищення використання основних засобів?
15. В чому полягають відмінності між оборотними фондами та фондами обігу?
16. В чому полягають відмінності між активною та пасивною частинами основних засобів?
17. В чому полягають відмінності між нематеріальними ресурсами та нематеріальними активами?
18. В чому полягають відмінності між інноваціями і нововведеннями?
19. В чому полягають відмінності між прогнозування розвитку (стану) підприємства та плануванням?
20. В чому полягають відмінності між стратегічним і тактичним плануванням?
21. В чому полягають відмінності між стандартизацією та сертифікацією продукції?
22. В чому полягають відмінності між номенклатурою продукції та асортиментом?
23. В чому полягають відмінності між натуральними та вартісними показниками виміру обсягу продукції?
24. В чому полягають відмінності між кількісними та якісними показниками виробничої програми?
25. В чому полягають відмінності між якістю та конкурентоспроможність продукції?
26. В чому полягають відмінності між кошторисом та калькуляцією?
27. В чому полягають відмінності між технічною та технологічною складовими бази підприємства?
28. В чому полягають відмінності між виробничою програмою та виробничою потужністю підприємства?
29. В чому полягають відмінності між реструктуризацією підприємства та санацією?
30. В чому полягають відмінності між економічною та фінансовою безпекою?

III. Перелік типових задач

Задачі 1-30, які представлені в даному виданні.

Рекомендована література

1. Березін О. В. Економіка підприємства [Текст]: навч. посібник. / О. В. Березін, Л. М. Березін, Н. В. Бутенко. – К.: Знання, 2009. – 390 с.
2. Бойчик І. М. Економіка підприємства [Текст]: навчальний посібник. / І. М. Бойчик. – 2-ге видання, доповн. і переробл. Рек. МОН. – К.: Атіка, 2007. – 528 с.
3. Верхоглядова Н. І. Економіка підприємства [Текст]: навч. посібник. / Н. І. Верхоглядова, Д. М. Ядранський, Н. А. Іваннікова. – Рек. МОН. – К.: Професіонал, 2008. – 384 с.
4. Гетьман О. О. Економіка підприємства [Текст]: навч. посібник / О. О. Гетьман., В. М. Шаповал. – Рек. МОН 2-ге вид. – К.: ЦУЛ, 2010. – 488 с.
5. Гринчуцький В. І. Економіка підприємства [Текст]: навч. посібник. / В. І. Гринчуцький, Е. Т. Карапетян, Б. В. Погрішук. – Рек. МОН; 2-ге вид., перероб. та доп. – К.: ЦУЛ, 2012. – 304 с.
6. Іванілов О. С. Економіка підприємства [Текст]: підручник / О. С. Іванілов. – К.: ЦУЛ, 2009. – 728 с.
7. Калініченко О. В. Економіка підприємства. Практикум / О. В. Калініченко, О. Д. Плотник. – К.: Кондор, 2012. – 600 с.
8. Примак Т. О. Економіка підприємства [Текст]: навчальний посібник / Т. О. Примак. – 5-те вид., стер. – Рек. МОН. – К.: Вікар, 2008. – 219 с.

Навчально-методичне видання

Ємець Ольга Іванівна

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ
ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА»**

Відповідальний за випуск:

О.І. Ємець

Підписано до друку 25.10.2016. р. Формат 60x84/16, папір – офсетний,

Гарнітура TimesNewRoman. Зам. № 10 . Ум. друк. арк. 1,8. Тираж 100.

76000, м. Івано-Франківськ, вул. Василянок, 48

Видавництво «ЛІК»

Тел. 4-80-27